

Marko Hočevar

Boris Buden: Cona prehoda: O koncu postkomunizma.

Ljubljana: Založba Krtina, 2014.

208 strani (ISBN 978-961-260-076-1), 22 EUR

Boris Buden v knjigi *Cona prehoda* naslavlja številna pereča vprašanja. Knjiga je v nemškem izvorniku izšla že leta 2009, kar zgolj dokazuje, da je Buden že takrat mislil in reflektiral probleme, ki so se še dodatno izostrili po letu 2010. Avtor zastavlja številna vprašanja in podvprašanja, ki (implicitno) naslavljajo projekt Evropske unije, procese integracije držav v EU kot tudi neoliberalne ideologije in prakse, ki vodijo v dezintegracijo družbe ter individualizacijo. Ob vsem tem pa izpostavlja, da na globalni ravni v zadnjih nekaj desetletjih poteka kulturalizacija politične sfere, političnih fenomenov in ne nazadnje tudi razrednega boja.

Knjiga je sistematično strukturirana in razdeljena na tri širše tematske sklope. V prvem delu se avtor osredotoči na konceptualno in praktično analizo ter kritiko tranzicije. V drugem širšem tematskem sklopu Buden analizira »razkroj družbe« ter problematizira (ne)političnost vere in kulturno prevajanje. Zadnji širši tematski sklop pa je namenjen vprašanju (ne)možnosti utopije. Skozi te tri tematske sklope Buden prikaže depolitizacijo in desocializacijo družbenih in političnih problemov. Rdeča nit knjige je ravno vprašanje in problematiziranje tranzicije. Nemožnost utopije in razkroj družbe ter kulturno prevajanje so fenomeni, ki so se pojavili kot posledica in produkt tranzicije realsocialističnih družb v predstavniško demokracijo in kapitalistični način produkcije.

Buden se na začetku knjige, kot že rečeno, ukvarja z vprašanjem tranzicije, ki je bila mišljena kot prehod od realsocializma h kapitalističnemu načinu produkcije. Že v pojmovanju tranzicije in edinega možnega konca te tranzicije se lahko opazi, da je prišlo do »konca zgodovine«. Kot zanimivost Buden izpostavi, da je v 60. in 70. letih prejšnjega stoletja »tranzicija« obstajala zgolj retrospektivno. Šlo je za refleksijo določenih pojavov v Latinski Ameriki. Od konca 80. let 20. stoletja pa tranzicija služi kot teleološka in ideološka fantazma. Vse poti naj bi nujno peljale v kapitalizem in predstavniško demokracijo. Takšno pojmovanje tranzicije vodi v normalizacijo in prilagajanje normi. Normo pa predstavlja sebični posameznik, kar omogoča tudi razbijanje družbe in predstav o tem, da družba sploh obstaja.

Hrvaški filozof sicer ne naredi podrobne analize »tranzicije« konkretne nacionalne države, a je jasno, da v knjigi izhaja predvsem iz izkušenj držav bivše Jugoslavije. Ostaja na teoretski ravni in analizira ideologijo mantr o tranziciji, ki naj bi nas peljala v svobodo, nikakor pa ne v enakost. Prikaže ideološkost in vpetost tranzicije v širitev kapitalističnih idej ter praks, ki zakrivajo razredni boj, ki poteka v ozadju. Zaradi tega Buden govori o kritiki »tranzitologije«.

Na proces (postkomunistične) tranzicije je treba gledati kot na vzgojo. Državljan je postal nedoletni »politični otrok«. Gre za pojav, ki ga Buden povezuje s pedagogiko in konceptom »doletnosti«. Vsi tisti, ki so bili prej percipirani kot državljani, kot politične živali, ki so izbojevali sistemske spremembe z »revolucijami«, se zvedejo le na »otroke«, ki jih je treba vzgojiti. Državljan, ki so uspeli zrušiti realsocialistične režime, so sedaj zgolj otroci, ki jih je šele treba naučiti, kaj so politika, demokracija in svoboda. Ni več prostora za avtonomijo.

Tukaj moramo dodati tudi to, pa čeprav Buden tega eksplicitno ne izpostavi, da gre za izjemno evolucionistično in napol rasistično razumevanje razvoja, ki je podobno teorijam socialnega evolucionizma 19. stoletja. Vendar to, kar Buden naslovi implicitno, ta »tranzicija«, nikoli ni bila mišljeno kot neka vmesna postaja, temveč prej kot permanentno stanje, kjer se širi krog tistih, ki jih je šele treba vzgojiti v državljane, v racionalne in sebične posameznike.

Druga pomembna tematika, ki je predmet njegove analize, je ponovni vznik vere in vdor vere v politiko. Namreč, avtor vprašanje vere in ponovnega oživetja »boga« umesti ravno v obdobje tranzicije. Gre za obdobje postsekularizacije in političnosti na novo odkritega boga. »Komunistični

totalitarizem« je imel za posledico sekularizacijo družbe, ki pa danes ne obstaja. Buden tu izpostavi Johna Rawlsa in Jürgena Habermasa, velika liberalna teoretika in filozofa, ki sta omogočila in »legitimiral« vdor vere v politične debate, pod pogojem, da je jezik tistih, ki imajo verske motive, prevedljiv v jezik, ki je razumljiv vsem. S to razliko, da je »breme« prevoda pri Rawlsu na verujočih, pri Habermasu pa na tistih, ki so sekularni. Slednji tudi vztraja, da se morajo sekularni državljani prilagoditi novi vlogi vere, saj ima ta lahko veliko pozitivnih učinkov na politiko in na vse državljane. Tako vera ni več samo stvar zasebne sfere, temveč, kot vedno, razen v času »pošastnega« komunizma in v laični Franciji, igra zelo pomembno vlogo tudi v politiki. Celotni sekularni politični prostor je sedaj treba prilagoditi veri, bogu. Ob tem gre tudi za kulturno prevajanje vere, kjer pa začne vera odrejati kulture in postane osnova za kulturne antagonizme. Kulturni antagonizmi pa začnejo delovati tudi na političnem polju; tako se vsa ali pa večina političnih vprašanj prevaja v jezik kulture. Jasno je, da gre za depolitizacijo konfliktov in tudi razrednega boja.

Pomembno je, da imajo takšni politični procesi za posledico nemožnost utopije. Danes je utopija oziroma razmišljanje o utopiji še vedno obrnjena v preteklost, in ne v prihodnost. Iz tega Buden izpelje zaključek, da je značilnost postkomunizma, tranzicije v liberalno demokracijo in kapitalizem konec utopij. Konec realsocializma označuje tudi konec političnih in družbenih utopičnih projektov. Emancipatorni potencial, ki je bil vezan na utopične projekte, je kar naenkrat izginil. Toda to še ne pomeni, da je izginila ideja emancipacije. Problem pa je, da je vezana na racionalnega in sebičnega posameznika. Tako projekt tranzicije med drugim vključuje tudi razkrjanje družbe, depolitizacijo problemov in kulturalizacijo vseh vidikov življenja. Družbeno-politične utopije pa postanejo možne zgolj v retrospektivi.

Poleg izjemnih Budnovih analiz moramo na tem mestu omeniti tudi določene nekonistentnosti oziroma nejasnosti. Prvič, obstaja določena pojmovna in konceptualna zmeda. Buden pojme komunizem, socializem in realsocializem uporablja kot zamenljive. Iz določenih vrstic sicer lahko domnevamo, da Buden razume komunizem kot ideologijo, (real)socializem pa kot zgodovinsko manifestacijo te ideologije. Nekaj podobnega lahko sklepamo tudi iz opredelitve »postkomunizma«, ki jo Buden »prevzame« od Zbigniewa Brzezinskega. Postkomunizem pri Brzezinskem označuje obdobje, ko niti največji komunisti ne verjamejo več v komunizem. Buden poskuša prikazati neustreznost tega pojma oziroma problematičnost »postkomunizma« in tranzicije skozi celotno knjigo. Vendar ravno iz te opredelitve »postkomunizma« vidimo, da gre tudi pri Brzezinskem za vprašanje ideologije. A tudi če razumemo komunizem kot ideologijo, pridemo do zagate. Opraviti imamo s konceptom ideologije, Buden pa nikjer ne razloži, kako razume koncept ideologije in kako ga uporablja. Če beremo Marxa, potem mislimo komunizem v sferi revolucionarne teorije in prakse, in ne kot neko družbenoekonomsko formacijo, kar je bil (real)socializem. Marx pa nikjer ne govori o komunizmu kot o ideologiji. Zaradi takšne zmede in nedoslednosti pri uporabi pojmov komunizem in socializem bi moral avtor bolj jasno zapisati, kaj razume pod tema dvema pojmovoma.

Druga kritika leti na Budnovo po našem mnenju zelo idealistično razumevanje dogodkov ob padcu berlinskega zidu. Ne gre za to, da bi zanikali emancipatorni potencial vseh teh »demokratskih« revolucij v vzhodni Evropi (o Jugoslaviji tukaj ne moremo govoriti že zaradi načina razpada države in številnih vojn, ki so sledile). Pri propadu realsocialističnih režimov ni šlo zgolj za neko avtentično zgodbo boja zatiranih proti partijskim nomenklaturam in aparatčikom. Propad realsocializma je bil, vsaj delno, politični projekt kapitalističnega »Zahoda«. Realsocializem se ni »zrušil sam vase«, temveč je bil poražen (s finančnimi, kadrovskimi in vojaškimi sredstvi). Šlo je za politični boj ter za uspešno usmerjanje in izkoriščanje avtentičnih, emancipatornih in demokratičnih stremeljenj ter želja ljudstev v realsocialističnih državah.

Budnova knjiga vsekakor prinaša temeljit premislek o političnih in družbenih pojavih, ki nam krojijo življenje. Čeprav knjiga ni eksplicitno politološka, analiza ponuja veliko več kot pa večina analiz »tranzicije«, ki so jih naredili v Sloveniji in na celotnem območju nekdanje Jugoslavije. Zaradi tega je Budnova knjiga nepogrešljiva za vse, ki poskušajo kritično ovrednotiti sedanji položaj republike Slovenije, ki naj bi že »uspešno« dokončala lastno zgodbo tranzicije.